

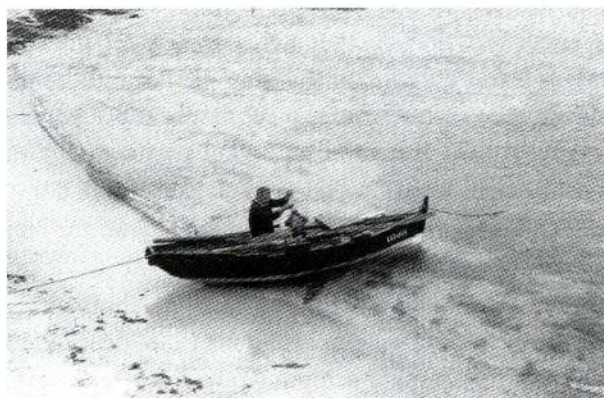
A pesca e o turismo mariñeiro na illa de Ons

Por: Xulio X. Pardellas

Aínda que as visitas á illa de Ons xa eran numericamente relevantes desde os anos 80, a súa declaración de Parque Nacional Marítimo Terrestre Illas Atlánticas (xunto con Cíes, Sálvora e Cortegada) en 2002, provocou un notable incremento das chegadas ate superar os 100.000 visitantes no pasado 2017 (88.300 entre xulio e setembro nos datos oficiais do Parque, e nos meses en que se leva a estatística, ao que se debe agregar unha estimación de outros 15.000 no resto dos meses, especialmente na semana santa), e iso a pesares das restricións para o fondeo de barcos de recreo na contorna do seu litoral, que noutras épocas era algo habitual nos meses de verán, implicando tamén unha importantes arribada de persoas case que a cotío.

Sen entrarmos no debate sobre a capacidade de carga de turistas que permitirían as condicións ambientais da illa (hai un cota marcada pola administración), a 16 anos da citada declaración como Parque Nacional e simplemente observando o uso que fan os visitantes e turistas dos recursos da illa (sobre todo os que dormen alí polo menos unha noite), semella obvio que faltan actividades e ofertas para considerar en rigor á illa de Ons como un produto turístico razoablemente completo, o que redundaría lóxicamente, na creación de novos empregos e na mellora de ingresos para os residentes.

Xusto ao pé do peirao hai unha caseta de recepción, na que ademais de levar a anotación dos campistas, se informa sobre algúns aspectos que poden interesar aos visitantes, como recomendacións de comportamento ambiental ou rutas pola illa, algo bastante lonxe do que entraría nun concepto de Centro de Interpretación, onde se explican as características básicas do lugar (recursos naturais e etnográficos, historia), así como as ofertas existentes para tirar proveito dese espazo. Non imos afondar aquí en todo o que se podería ofertar na illa de Ons, pero centrándonos na actividade que mellor a define: a pesca, é relevante unha pequena reflexión sobre os trazos necesarios para complementala con algunhas outras ofertas que definirían o conxunto en rigor como un produto turístico.

Preparando as liñas para a pesca do polbo. Manuel Ferradas Fariña, na Praia das Dornas.

Na contorna veciña da illa existen recursos pesqueiros abundosos, que tradicionalmente deron lugar a unha notable variedade de artes, usadas desde diversos tipos de embarcacións, nas que destaca a dorna, case que abandonada neste momento, pero de singular relevancia para a actividade pesqueira ao longo de varios séculos. Isto fai que poida considerarse como un patrimonio etnográfico de enorme valor, para ser recuperada e usada dentro das ofertas de turismo pesqueiro que comentaremos de seguido.

O turismo pesqueiro, ten as súas raíces e garda algunhas semellanzas co turismo rural, no que fundamenta unha parte da súa estrutura de oferta e co que comparte tamén a filosofía dos proxectos ata agora coñecidos. De feito, a Unión Europea creou no ano 2002 unha liña de axudas a proxectos deste tipo de turismo con referencias ao turismo rural, que ao longo das dúas últimas décadas se desenvolveron con moi desigual resultado nos países europeos en que se levaron a cabo.

A experiencia considerada pioneira no produto pesca-turismo foi a da asociación cooperativa italiana Lega Pesca, en Sicilia, que na década dos 80, apostou por combinar a actividade pesqueira cunha oferta dirixida aos turistas nos meses de verán para dar a coñecer esta dura profesión. O interese xerado entre os visitantes mostrou rapidamente as vantaxes daquela idea, non só para incrementar os ingresos dos pescadores, senón tamén para favorecer a conservación ambiental, limitando as capturas coa finalidade de manter sempre recursos nas áreas de pesca que visitaban os turistas (Pardellas e Padín, 2011).

Con ese enfoque, o proxecto FARO (acrónimo de Flexibilidade, Adaptabilidade e Reconversión dos Operadores de pesca), aprobado pola UE en 2002, e financiado co Fondo Social Europeo, integraba a seis rexións italianas (Emilia Romagna, Marche, Puglia, Campania, Sicilia e Sardegna) en colaboración con pescadores de España e Portugal, e entre os seus obxectivos aparecían entre outros, dar valor á pesca e ás comunidades de pescadores, participar na modernización e a reconversión do sector, crear formas complementarias e transversais para a actividade da pesca, crear novas prácticas contra discriminacións e desigualdades no mercado de traballo ou promover a aprendizaxe ao longo de toda a vida.

En Galicia, dous proxectos relevantes foron os denominados MARGALAICA e PESCANATUR, o primeiro, que aproveitaba a experiencia da confraría de Lira desde 2004, pasou a integrar en 2011, as confrarías da cara norte de ría de Muros-Noia e parte da Costa da Morte e o segundo foi posto en marcha en 2006, polas confrarías de Cangas, Pontevedra e O Grove. Os dous proxectos coincidían no obxectivo concreto de dinamizar a contorna social das comunidades pesqueiras involucradas e dar a coñecer a complexidade do mundo da pesca ao conxunto da sociedade. As súas actividades principais consistían nun obradoiro de pesca, para mostrar aos visitantes elementos do mundo mariñeiro e máis unha oferta específica de turismo pesqueiro, coa idea de ofertar tamén no futuro degustacións gastronómicas en restaurantes asociados. Por diversas razóns -entre elas, o pasamento do Patrón Maior de Pontevedra, especial impulsor do proxecto PESCANATUR-, pero tamén pola falta de apoio da Consellería de Pesca da Xunta de Galicia, as actividades foron reducíndose, quedando limitadas aos barcos que manteñen a experiencia de Lira, e ás escasas saídas dos barcos de Portosín e un ou dous da confraría de O Grove, que foron conservando case que heroicamente a oferta de turismo pesqueiro ata o momento actual (Pardellas e Padín, 2013).

No que se refire á demanda, cos datos da nosa propia investigación, pode afirmarse que o perfil medio do turista interesado por esta oferta é unha parella urbana, entre 30 e 45 anos, con ingresos medios e que escolleu un destino de litoral para pasar as súas vacacións. Considera esta oferta como un complemento da súa estadia no destino de praia e/ou de natureza e en calquera caso, a paisaxe (45 %) e a gastronomía (38 %), son as motivacións principais para achegarse a portos con oferta de turismo pesqueiro. Cómpre destacar que do conxunto, só un 26 % mostraría un interese preferente pola cultura mariñeira, o que debe obrigarnos a unha reflexión sobre o deseño e a imaxe actual deste produto, inclinado nun principio a ofrecer como elemento principal as vivencias e os trazos etnográficos da vida dos pescadores.

Desde a perspectiva ambiental, semella evidente que por exemplo, unhas augas contaminadas nunca serán atractivas para o turista, pero sen embargo, as boas prácticas na pesca asegurarán a existencia de recursos e en consecuencia, os turistas poderán pescar ou ver pescar, e tamén que a delimitación de espazos comúns de pesca e observación da natureza implicaría un cambio de valores no mundo mariñeiro e un cambio no modelo de estratexias de uso dos recursos.

Algo semellante debe acontecer desde a perspectiva sociocultural, porque se o turismo en xeral define un intercambio de culturas, neste caso a relación entre turistas e mariñeiros situaríase nun nivel de igualdade de valores. A propia demanda turística orientada a participar na pesca (o que significa xa darlle valor), serve para que non só os pescadores, senón o conxunto da sociedade teñan unha mellor imaxe e un maior valor social desta actividade. Do mesmo modo, a innovación e creación de novas ofertas permitirá recuperar elementos da antropoloxía e da cultura mariñeira, nalgúns casos en risco de desaparecer.

En terceiro lugar, os impactos económicos xerados polo turismo pesqueiro non son moi diferentes das outras formas de turismo, aínda que a súa estimación presenta aínda unha formalización incipiente. Con todo, o carácter innovador desta oferta, a súa interrelación co turismo litoral e máis a súa vocación de complemento das ofertas xa coñecidas nos destinos de praia, tenden a convertelo nun interesante instrumento de desenvolvemento local para as comunidades costeiras. (Pardellas e Padín, 2016).

O potencial da illa de Ons para elaborar unha oferta de turismo pesqueiro está fundamentada en tres alicerces básicos, por un lado a existencia de recursos, en segundo lugar a propia actividade pesqueira dos mariñeiros da illa e en terceiro lugar, a evolución etnográfica desa actividade. A estes tres elementos pode agregarse a historia da illa, xa colonizada na idade de bronce, pasando a propiedade privada en 1833, logo expropiada e usada para prácticas de tiro naval pola mariña franquista nos anos 40 e actualmente ben de dominio público e integrada como xa foi citado, no Parque Nacional das Illas Atlánticas.

Dado que a descrición e análise dos recursos aparece complementariamente noutro artigo da revista, imos deternos un anaco nos outros alicerces citados.

A actividade pesqueira nas augas veciñas á illa de Ons presenta unha longa tradición en torno á embarcación denominada *dorna*, que en gran medida é referencia e estivo moitos anos identificada coa vida da illa. Hai bastante coincidencia entre os investigadores en relacionala coa cultura pesqueira e a construción naval nórdica, teoría fundamentada na súa estrutura coas táboas da obra viva montadas unha sobre outra, que reducen o risco de entradas de auga e coas cadernas sobresaíndo da cuberta, ademais dunha proa erguida, a semellanza dos drakkars viquingos e unha popa en espello cun temón que se se prolonga máis dunha cuarta por baixo do límite da quilla, o que indica a vocación de pesca en augas movidas e mesmo alén das rías, por permitir un maior control das manobras na navegación a vela. A lonxitude dos remos e a a forma da voga en cruzado constitúe outro trazo singular e diferenciado doutros tipos de barcas e lanchas.

As principais especies pescadas desde as dornas eran o polbo e máis o congro, capturados entre as rochas da contorna da illa, pero probablemente polo duro traballo que implicaban as singulares características da dorna, unido á escasa

protección que daba o único peirao que permitía achegarse á praia para a descarga, esta embarcación foi abandonándose e hoxe apenas quedan unhas poucas, varadas e sen uso, como un romántico recordo de tempos pasados.

Desde o punto de vista etnográfico a recuperación da dorna en Ons é case unha obriga, pero ao mesmo tempo, pode constituír un interesante atractivo turístico para os visitantes, tendo en conta que existen varias asociacións de embarcacións tradicionais nos pobos da ría, algunha tan veciña como a asociación os Galos en Bueu.

Se recordamos os resultados da enquisa antes citada, non sería a recuperación etnográfica o atractivo principal para unha eventual demanda de turismo pesqueiro, pero xustamente pola singularidade das características e máis da navegación nunha dorna, podería pensarse en crear esta oferta, inicialmente como unha experiencia única mais en paralelo, cun obxectivo de divulgación e recuperación etnográfica.

O mercado para unha oferta de turismo pesqueiro xa o encontramos na illa (os visitantes que se achegan alí a pasar un día e máis os que utilizan as instalacións de campismo para pasar varios días). En consecuencia, a oferta só precisa organizar unhas quendas con itinerarios para a navegación en dorna, que integrarían por un lado a aprendizaxe da técnica de vogar cos remos cruzados e tamén en segundo lugar, o uso da vela propia desta embarcación, así mesmo podería tentarse a pesca do polbo cos primitivos métodos da Raña e do Espello, explicando os seus fundamentos. Isto pode ser discutible, porque aínda limitando as capturas a unha mínima cantidade (un exemplar por embarcación, por exemplo), se a demanda turística é elevada, non sempre se podería garantir ese mínimo respecto ao medio mariño e a sustentabilidade dos recursos.

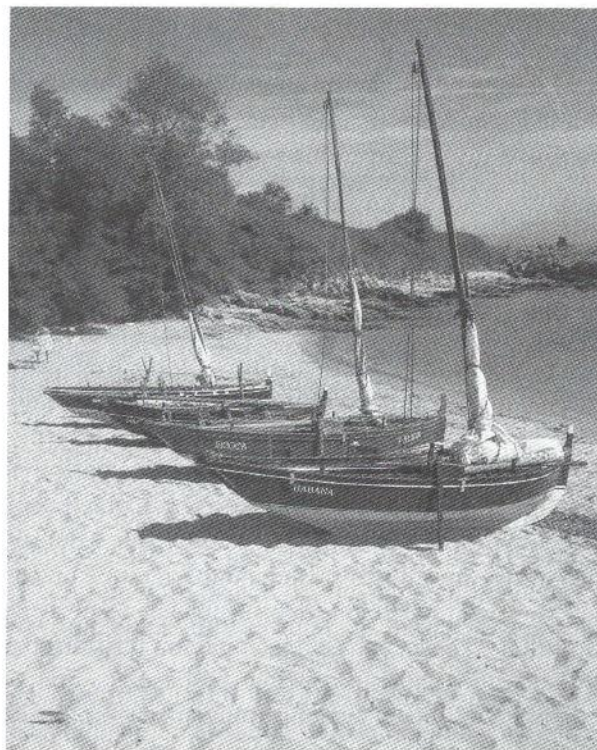
Considerada como unha renovación de destino (López Olivares, 2014), a elaboración desa oferta debería corresponder aos mariñeiros, creando unha cooperativa ou asociación para poñela en práctica, pero obviamente, o seu complemento lóxico sería a organización dun proxecto integrador no que participase a administración (xerencia do Parque Nacional) transformando o antes citado centro de atención aos visitantes, nun auténtico Centro de Interpretación, onde tódolos non residentes que desembarcasen no peirao encontrarían un espazo interactivo coa información adecuada ás posibilidades de descubrir a illa con todo o seu potencial de atracción, isto é, unha primeira visita virtual que lles proporcionaría información sobre historia, recursos, economía e lugares coas diferentes ofertas de actividades guiadas.

Por exemplo, para as familias con nenos, xogos didácticos sobre a fauna e flora da illa. Para os interesados no coñecemento da dorna e o turismo pesqueiro, datos etnográficos, unha voga virtual e horarios de saídas. Para os que prefiran andar pola illa con guías, mapas de lugares e historia de cada un. Para os que só lles interese a gastronomía e a praia, unha explicación das diferentes preparacións culinarias tradicionais.

En suma, o que se está a propoñer é a conversión da illa nun conxunto de produtos turísticos que integren historia, xeografía, etnografía e gastronomía, de forma que os visitantes vexan diante un complexo de atracción que transcenda a simple estadía nun destino de litoral con sol e praia, tanto desde o punto de vista da oferta, presentando unha externalidade positiva e complementaria á estrutura tradicional, como desde a perspectiva das novas motivacións da demanda, agora máis interesada en experiencias e actividades que na mera contemplación ou descanso (Torres Bernier, 2006).

REFERENCIAS

- López Olivares, D. (2014) "La renovación de destinos como estrategia de política general desde una perspectiva sectorial, económica, urbana y ambiental" in Aguiló, E e Antón, S. *20 retos para el turismo en España*. Pirámide. Madrid
- Pardellas, X e Padín C. (2011) "Turismo pesquero: experiencias en España y Europa" in *Papeles de Economía Española* nº 128, pp 220-228
- (2013): "La nueva demanda combinada de turismo de litoral y turismo pesquero: motivaciones y efectos", in *Cuadernos de Turismo*, nº 32, pp 243-259
- (2016) "A market analysis for improving fishing tourism management in Galicia (Spain)", *Ocean & Coastal Management*, nº 130, pp 172-178
- Torres Bernier, E. (2006) (coord) *Estructura de mercados turísticos*. Ed. UOC. Barcelona.

Dornas de diferentes asociacións de embarcacións tradicionais, nunha xuntanza na Illa de Ons.